

Om rötter och kronor

- narrativanalys av en konflikt kring Orsa Besparingsskog

Of roots and crowns

- Narrative analysis of a conflict in Orsa forest common

Felicia Olsson

Om rötter och kronor

- narrativanalys av en konflikt kring Orsa Besparingskog

Of roots and crowns

- Narrative analysis of a conflict in Orsa forest common

Felicia Olsson

Handledare: Emil Sandström, Sveriges lantbruksuniversitet,
Institutionen för stad och land
Avdelningen för landsbygdsutveckling

Examinator: Kjell Hansen, Sveriges lantbruksuniversitet,
Institutionen för stad och land,
Avdelningen för landsbygdsutveckling

Omfattning: 15 hp

Nivå: Grundnivå, G2F

Kurstitel: Självständigt arbete i landsbygdsutveckling

Kurskod: EX0523

Program/Utbildning: Agronomprogrammet - landsbygdsutveckling

Utgivningsort: Uppsala

Publiceringsår: 2018

Omslagsbild: Skog i motljus, en rotvälta (Pixabay)

Upphovsrätt: Samtliga bilder enligt licensen CC0

Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: naturresurskonflikt, narrativanalys, allmänningsskog, Orsa Besparingskog, historiebruk, historiemedvetande

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap
Institutionen för stad och land

Sammanfattning

Konflikter över naturresurser i allmänhet och de som utgörs av allmänningar i synnerhet är ofta förekommande, komplexa och medför ofta konsekvenser för både människa och miljö. Hur väl vi förmår förstå dessa konflikter avgör hur väl vi kan förbygga eller lösa dem. En stor del av forskningen kring naturresurskonflikter bedrivs med målet att vaska fram för flera fall gemensamma faktorer, vilka kan lägga grunden till förenklade steg-för-steg lösningar. Den typen av undersökningar måste givetvis göras, men sker ofta på bekostnad av en djupare förståelse för det enskilda fallet. Naturresursen i min studie är den 75 000 hektar stora skogsallmänningen Orsa Besparingsskog. År 2014 blossade en konflikt upp när reglementet för besparingsskogen skulle förnyas och olika delägare hade skilda idéer om hur intäkterna från skogsallmänningen skulle fördelas. I studien har jag undersökt de narrativ (berättelser) som omgärdar besparingsskogen genom att med hjälp av en narrativanalys svara på frågeställningarna 1) hur berättar delägarna om besparingsskogen och 2) vilka meningsinnebörder tillskriver olika aktörer besparingsskogen? Materialet som analyserats utgörs av tio semistrukturerade intervjuer med Orsaboende delägare i besparingsskogen samt företrädare för det delägande bolaget Bergvik Skog. Studien visar hur olika aktörers förståelser av besparingsskogen som symbolisk, produktiv och/eller kulturell allmänning till del motiverat deras skilda ageranden i konflikten. Ur infomanternas berättelser synliggörs olika historiemedvetanden och utvecklingnarrativ.

Nyckelord: naturresurskonflikt, narrativanalys, allmänningsskog, Orsa Besparingsskog, historiebruk, historiemedvetande

Abstract

Conflicts over natural resources, particularly over commons, are common complex and often result in negative consequences for both humans and environment. How well we are able to understand these conflicts determines how well we can prevent or solve them. A large part of the research on natural resource conflicts are conducted with the aim to find for multiple cases common factors, which can be used to create simplified step by step solutions for political implications. These types of studies are needed, but often made at the expense of a deeper understanding for the individual cases. The natural resource studied in this case is the 75 000 hectares large forest common, *Orsa Besparingsskog*, located in the Midwest of Sweden. A conflict arose in 2014 when the regulations for the common were to be renewed, and the shareholders ideas on how differed. I have examined the narratives (stories) surrounding the forest common and used a narrative analysis to answer the questions: 1) How do the shareholders narrate about Orsa and the forest commons, and 2) What meanings do the different actors attribute to Orsa forest commons. The analysed material consists of ten semi-structured interviews with Orsa residing shareholders and the shareholding company Bergvik Skog. The study reveals how different actor's diverse understanding of the forest common as symbolic, productive and/or cultural resource partially motivates their various actions in the conflict. The shareholder's stories make different historical consciousness and development narratives visible.

Keywords: natural resource conflict, narative analysis, forest common, Orsa Besparingsskog, use of history, historical consciousness

Till mina informanter och kontakter på Orsa Besparingskog,

För att ni gjort det roligt, oläskigt och möjligt,

Tack.

You're not just telling stories

- Tracy Chapman

Innehållsförteckning

1 Inledning	5
1.1 Syfte och frågeställningar.....	5
2 Bakgrund	6
2.1 Orsa Besparingsskog	6
2.2 Konflikten.....	7
3 Metod och teori	8
3.1 Insamling av empiri.....	8
3.2 Narrativ som teori och metod	9
3.3 Historiemedvetande och historiebruk.....	10
3.4 Att begripliggöra olika förståelser av besparingsskogen.....	10
4 Berättelser om besparingsskogens bildande	11
4.1 På vems initiativ och varför.....	11
4.2 Det uteblivna baggböleri-narrativet.....	12
5 Berättelser om besparingsskogens betydelser	14
5.1 Symbolisk allmänning	14
5.2 Produktiv allmänning	15
5.3 Kulturell allmänning.....	16
6 Berättelser kring konflikten	19
6.1 Bergvik Skogs berättelser.....	19
6.2 Konkurrerande utvecklingsnarrativ	21
6.3 Landsbygdsutvecklingsnarrativ	23
7 Slutord	25
Referenser	26

1 Inledning

Under hösten 2014 nådde nyheter om en eskalerande konflikt rörande skogsallmanningen Orsa Besparingsskog media på riksnivå. TV-, radio- och tidningsjournalisterna berättade historien om de små markägarna som enade stod upp mot de stora skogsbolagens försök att på de små markägarnas bekostnad tillskansa sig mer makt över allmanningen. Båda parter figurerade i konflikten i egenskap av delägare i besparingsskogen. I media rapporterades om; ”försök till fientligt övertagande”; ”engagemanget för besparingsskogen sitter i människors gener” och; ”en ödesfråga för hela bygden” (Aronsson, 2014a; Aronsson, 2014b; Olsson, 2014). Inför årsstämman i november 2014 gick man i Orsa man ur huse och samlades över 800 personer uppe på folkparken Skeer. Strax efter midnatt var rösterna räknade och resultatet, att markägarnas många, små röster vunnit över bolagens tunga men få, tillkännagavs.

”Jaha, då tror jag att vi har fått med det mesta som jag hade tänkt fråga om”, säger jag och sträcker mig efter mobilen för att stoppa inspelning. Andas ut, lättat. ”Tack så jättemycket för pratstunden!”, lägger jag till. ”Jamen, tack själv!” får jag tillbaka, med fortsättningen ”Nu måste ju jag få fråga, hur kommer det sig att du valde att skriva om just det här, om Orsa Besparingsskog?” Nära nog samtliga av mina informanter undrade och jag hade i ärlighetens namn ingen färdig förklaring. I takt med att jag skrivit ihop den här uppsatsen har jag även kunnat komponera samman ett svar på frågan.

1.1 Syfte och frågeställningar

Naturrenskonflikter runt allmänningar är vanliga och har studerats ur en mängd olika vetenskapliga perspektiv. Studier som tar sin teoretiska utgångspunkt i rationell valteori tenderar att utesluta vikten av den kontext inom vilken konfliktsituationen äger rum och har kritiserats för att vara alltför instrumentella (Sandström, 2008; Sandström et al. 2017). Ett teoretiskt angreppssätt som upptagit betydligt mindre utrymme på forskningsområdet är det narrativanalytiska. Den kvalitativa metoden möjliggör en fördjupad förståelse det specifika fallet. I konfliktsituationer framträder i regel konkurrerande narrativ som allra tydligast, ytterligare ett skäl till varför analysmetoden passar väl för ämnet naturresurskonflikter.

Syftet med den här uppsatsen är att bidra med kunskap om hur konflikten i Orsa Besparingsskog kan förstås genom en analys av de narrativ (berättelser) som omgärdar allmanningsskogen. I mitt arbete att söka svara på syftet har jag utgått från följande två frågeställningar:

- 1) *Hur berättar olika aktörer om Orsa och om besparingsskogen?*
- 2) *Vilka meningsinnebörder tillskriver olika aktörer besparingsskogen?*

2 Bakgrund

2.1 Orsa Besparingsskog

Allmänningsskogarna i Väster- och Norrbottens län och besparingsskogarna i Gävleborgs och Dalarnas län, som de kom att kallas där, bildades i samband med avvittringen respektive storskiftet under en period som sträcker sig från 1800-talets mitt till början på 1900-talet (Lidestav, Holmgren & Keskitalo, 2010). Under perioden bildades sammanlagt 33 skogsallmänningar varav alla finns kvar än idag (Carlsson i Berkes, Colding & Folke, 2003:118). År 1879 undertecknades av Kung Oscar II det brev som idag anses förkunna det officiella grundandet av Orsa Besparingsskog (H.K.M. Oscar II, 1879). I litteraturen framhålls flera skilda skäl till varför besparingsskogen (BS) skapades; att främja jord- och skogsbruket i trakten, att hindra skogsbolag från att köpa upp småböndernas skogsmarker och på så vis trygga både skatteintäkter till kungen likväl som finansiering av sociala omkostnader såsom fattigvård och skola i socknen (Härdelin, 1996; Larsson, 1980; Carlsson, 1996). Jag har under insamlingen av materialet till den här uppsatsen fått ta del av olika versioner av berättelsen om hur det gick till när BS bildades och återkommer till dessa i resultat och analysdelen. Här följer istället en kort beskrivning av hur BS fungerar.

I samband med storskiftet i Orsa socken delades i runda tal 1/3 av marken ut till bönderna, 1/3 (för)blev statlig och den kvarstående arealen avsattes för att bilda en gemensamhetsskog, BS (*Orsa Besparingsskog 100 år*, 1980). Den skog som omgav Orsa och de kringliggande byarna delades ut till bönderna privat. BS å sin sida anlades på Orsa Finnmark, ett vid den tiden mycket otillgängligt område norr om själva Orsa. Delägare i BS blev de bönder som fått privat mark sig tilldelad i samband med storskiftet. Storleken på andelen i BS baserades på gårdarnas respektive jordtal, ett slags besuttenhetsmått där arealen mark och dess bonitet (produktivitet) samt antalet hållna djur togs med i beräkningarna. Den mark som i slutet av 1800-talet medförde andel i BS gör så än idag.

Delägarna, även kallade jordägarna, samlas två gånger om året för årsstämma. Stämman är organisationens högsta beslutande organ och på den väljs en jordägarnämnd, som i sin tur väljer en allmänningsstyrelse. Allmänningsstyrelsen har bl.a. i uppgift att anställa en skogsförvaltare, vilken kan liknas vid organisationens verkställande direktör. Vad gäller brukandet av de 75 000 hektar som utgör BS, av vilka 60 000 räknas som produktiv skogsmark, sker det mer eller mindre som i vilken bolagsägd skog som helst. Det är i det kollektiva *ägandet* av denna enorma skogsresurs och i den kollektiva förvaltningen av både företaget och avkastningen som BS blir unik som organisation. Med förvaltningen av företaget menar jag hur tjänster som röjningar och avverkningar i BS, liksom även

banktjänster, i främsta hand upphandlas till företag i kommunen med syfte att gynna den lokala ekonomin. Förvaltningen av avkastningen är kollektiv i bemärkelsen att det är delägarna som gemensamt bestämmer över hur eventuella vinster ska fördelas, i vilken form de ska delas ut och för vad. Idag sker utdelningen i form av bidrag. Delägare och Orsabor kan söka bidrag för kulturprojekt och föreningar i kommunen kan få bidrag för allt från idrottsaktiviteter till underhåll av bystugor. De största bidragen delas ut till delägare som söker finansiella medel för sitt skogs- och/eller jordbruk. Bidrag för exempelvis gallring delas ut per hektar gallrad skog. Det finns emellertid regler för hur stora arealer en enskild delägare kan få bidrag för. Den arealbaserade begränsningen drabbar ett fåtal av de allra störst delägarna, däribland Bergvik.

2.2 Konflikten

Inför jordägarstämman (årsstämman) hösten 2014 skulle reglementet för BS förnyas. En kommitté sattes samman med uppdraget att arbeta fram ett förslag. I kommittén fanns bolaget Bergvik Skog AB representerat, härifrån benämnt Bergvik i uppsatsen. Bergvik lyfte diskussioner om hur avkastningen från BS skulle kunna delas ut till delägarna i kontant form istället för genom bidrag. De hade även idéer om hur fördelningen av avkastningen skulle kunna justeras så att delägare med större andel skulle få större utdelning. Inför stämman växte bland de mindre delägarna i Orsa ett starkt motstånd fram gentemot både Bergvik och det andra delägande bolaget Marma Skog. Kommittén kunde inte enas om ett gemensamt förslag. När motionstiden för årsstämman löpt ut hade delar av kommittén skrivit ihop ett förslag på nytt reglemente som minskade bolagens inflytande över BS och stärkte allmäningsstyrelsens inflytande. På stämman stod alltså valet mellan att rösta på 1) att anta styrelsens förslag på nytt reglemente eller 2) att behålla det gamla reglementet och återremittera styrelsens förslag. Fjorton personer, med 83 000 röstetal, röstade för en återremiss av styrelsens förslag medan knappt 800 personer röstade, med 271 000 röstetal, röstade för att styrelsens förslag skulle antas. Bolagen överklagade beslutet till länsstyrelsen med argumenten att det nya reglementet stred mot likabehandlingsprincipen och äganderätten (Sundberg, 2014). I slutet på mars, strax innan jag begav mig upp till Orsa för att samla in materialet till den här uppsatsen, kom beskedet att först kammarrätten och sedan Högsta Förvaltningsdomstolen valt att gå på länsstyrelsens linje och att det nya reglementet för BS som fyra år tidigare röstats fram av delägarna därmed vunnit laga kraft (Orsa Besparingsskog, 2018).

3 Metod och teori

3.1 Insamling av empiri

Uppsatsens syfte, att undersöka konflikten kring Orsa Besparingsskog genom att studera de berättelser som omgärdar respektive de meningsinnehåll som delägarna tillskriver allmänningsskogen, anger en kvalitativ och fenomenologiskt inspirerad ansats. För att svara på syftet krävs en metod som låter mig närma mig empirin såsom den ter sig i informanternas ögon (Kvale & Brinkmann, 2009:41f). Mot den bakgrunden har jag genomfört sammanlagt tio semistrukturerade intervjuer med personer med olika koppling till BS. Semistrukturerade intervjuer bygger, som namnet låter antyda, på att intervjun inte uteslutande formas av en lång lista med förberedda frågor. Istället utgår intervjuaren från vissa teman och låter informanternas egna berättelser delvis styra intervjuens inriktning (ibid). Alla utom två av informanterna är delägare i BS och samtliga utom en är boende i Orsa kommun. Sånär som på intervjun med representanten för Bergvik Skog, vilken skedde över telefon, har de cirka en timme långa intervjuerna genomförts i Orsa. På BS kontor, i informantens hem eller på annan av informanten vald plats i Orsa. Informanterna har kunnat visa mig historiska föremål, peka ut viktiga byggnader och ta med mig ut till sina privata skogsskiften, vilket bidragit till att jag har kunnat skapa mig en djupare förståelse vad gäller informanternas vardagliga sammanhang, de platser och ting vi samtalat om. Jag har använt fingerande namn för att skydda mina informanternas identitet och finner inte att anonymiseringen av dem försvårat arbetet med att svara på uppsatsens syfte. De tio cirka en timme långa intervjuerna utgör uppsatsens kärnmateriäl. I anslutning till detta ska tilläggas att jag innan det här arbetets start var lika främmande inför Orsa som plats som inför besparingsskogar som fenomen. En fördel då jag har kunnat gå in i arbetet utan förutfattade meningar om hur saker och ting skulle ligga till, en nackdel då jag behövt ägna stor del av tiden åt att sätta mig in alla för en Orsaboende delägare för givet tagna omständigheter kring och finesser med en BS.

Informanterna som jag har intervjuat är uteslutande aktiva delägare. En avgränsning är alltså att inga så kallade passiva delägare, som inte utnyttjar några av de fördelar delägarskapet erbjuder, har intervjuats. Anledningen är att de kontakter jag enklast kunde få förmedlade via personalen på BS kontor var till aktiva delägare. De aktiva delägarna har en mer regelbunden kontakt med organisationen. Det hade varit intressant att även intervju delägare som klassas som passiva eller är skrivna på annan ort än Orsa. För uppsatsens syfte har dock det viktigaste varit att intervju aktiva delägare, då jag antagit att de bär på flest berättelser om BS.

3.2 Narrativ som teori och metod

Narrativ som vetenskapligt grepp användes länge främst av historiker, som ett sätt att forma lösryckta händelser till sammanhängande berättelser om det förflutna. Under mitten av 1900-talets andra hälft skrev forskare inom en rad olika fält fram det paradigmskifte som kom att ge narrativen en roll i produktionen av det sociala livet, inte bara i beskrivningen av det. Peripetin blev känd som den narrativa vändningen (Robertson i Bergström & Boréus, 2005:222). Idag förklaras narrativ som något som hjälper oss ordna våra erfarenheter, något som gör våra handlingar och ord begripliga för oss själva likväl som för andra (ibid:222ff). Syfte med att i den här undersökningen använda begreppet narrativ och metoden narrativanalys är visualisera hur, i förhållande till BS, olika aktörers omvärld blir begriplig och meningsfull för dem. Dessa bilder kan bidra till en djupare förståelse av varför aktörerna positionerat sig och handlat som de gjort i konflikten.

Vid en definition av narrativ är relationen till begreppet diskurs central. (Robertson i Bergström & Boréus. 2005:22). I diskurs-begreppets mest avskalade form kan det beskrivas som att tala om någonting som någonting (Börjesson, 2003). Eller, som uttryckt i Jørgensen och Phillips (2000:7), ett bestämt sätt att tala om och förstå världen. En narrativ är ett exempel på ett visst sätt tala om något som något. I narrativens mest stereotypa tappning framställs en ond person som en varg, en god person som en fe. Samma sorts berättelser kan också vara ett sätt att uttrycka sin förståelse av världen; den som förtjänar det, gör si och så, vinner prinsessan och halva kungariket. Utifrån resonemanget ovan blir diskurs och narrativ två i mångt och mycket överlappande begrepp. Precis som olika diskurser vid tillfälle kan konkurrera om förstaplatsen i samtalsordningen kan olika narrativ under samma förutsättningar utmana varandra. När så sker, i detta fall inför årsstämman 2014, framkommer tydligt att det är aktörer med olika idéer om hur samhället, i det här fallet BS och Orsa, ska inrättas som söker vinna över varandra, med hjälp av sina respektive narrativ (Jørgensen & Phillips, 1999:43). Med detta sagt har jag valt att inte använda mig av begreppet diskurs i analysen av mitt material, då det hade verkat mer förvirrande än tydliggörande för läsaren. Förmågan att forma praktiker är en av grundpelarna i min definition av begreppet narrativ. Somers (i Bergström & Boréus, 2005:225) förklarar narrativets handlings-genererande egenskap med sitt antagande om att människor agerar på ett visst sätt i en viss situation eftersom alternativet, att inte göra på det sättet, skulle gå emot deras känsla av att just där och då finnas till. I uppsatsen har jag använt mig av begreppet narrativ i bemärkelsen berättelser om oss själva och vår omvärld genom vilka vi förstår och formar desamma. Jag har valt att använda termen berättelse synonymt med narrativ, och historia synonymt med berättelse (story).

Analysmetoden har låtit mig betrakta min empiri som sammansatt av större och mindre berättelser. Anekdoter eller roliga historier är exempel på mindre berättelser. Större är exempelvis berättelsen den svenska landsbygdens förändring och samhälleliga position idag. För min analysprocess har det varit viktig inte enbart se de små berättelserna som pusselbitar vilka av olika aktörer passats samman till entydiga motiv (de stora berättelserna). Istället har jag försökt att analysera berättelser av olika storlek i varandras sken, för att på bästa sätt kunna svara på syftet.

3.3 Historiemedvetande och historiebruk

Nära narrativet ligger bruket av historia. I de berättelser som mitt material utgörs av finns flertalet referenser till historiska händelser. Empirin bjöd således in till reflektioner kring hur olika delägare i sina berättelser använder sig av historia, vilka har öppnat upp för en fördjupad förståelse för deras respektive positioner och ageranden i konflikten. I min analys av aktörernas berättelser om BS och konflikten är historiebruk och historiemedvetande två vägledande begrepp. Historiebruk förklaras av Aronsson (2004:17) som ”processer där delar av historiekulturen aktiveras för att forma meningsskapande och handlingsorienterade helheter”. Med historiekultur avses i sammanhanget de saker, ritualer och påståenden som med hänvisning till det förflutna kan koppla detsamma till nu- och framtid. Historiemedvetande förklarar Aronsson som de uppfattningar människor har om hur dåtid, nutid och framtid hör ihop. Det är historiemedvetandet som styr själva historiebruket, men också i historiebruket som historiemedvetandet etableras och reproduceras (ibid:18).

3.4 Att begripliggöra olika förståelser av besparingskogen

Jag har nu presenterat narrativ och historiebruk som de begrepp vilka jag valt för att synliggöra förståelse- och meningsskapande processer hos delägarna. I nästa steg krävs en uppsättning begrepp för att kunna tala om dessa olika förståelser och meningsinnebörder som processeras fram. Sandström et al. (2017) beskriver hur allmänningar i Sverige med tiden har kommit att ändra karaktär. Från att främst ha fungerat som viktiga ekonomiska resurser verkar många allmänningar idag mer som sociala och/eller symboliska resurser. I min analys kring vilka meningsinnebörder olika aktörer tillskriver BS har jag använt mig av begreppen symbolisk, produktiv och kulturell allmänning. Adjektivet symbolisk har jag använt på samma sätt som Sandström et al och begreppet anspelar på BS roll i det symboliska skapandet av Orsa som gemenskap och samhälle, som bygd (ibid.). Med produktiv avser jag i det här fallet ekonomiskt produktiv. Prefixet kulturell som jag använt det i min analys bottenar i det etnologiska kulturbegreppet, där fokus ligger på sociala sammanhang och processer samt vardagslivets utformning (Winzer, 2005). Att beskriva BS som ryggraden i Orsa kommun och inte tala i ekonomiska termer är att förstå den som en symbolisk allmänning. Att berätta om BS som en grundläggande förutsättning för den egna försörjningen som lantbrukare är att förstå BS som en produktiv allmänning. Att berätta om BS som en fysisk länk till det förflutna eller rum för rekreation är att förstå BS som en kulturell allmänning. Dessa tre begrepp att beskriva skilda förståelser av BS med, som de olika narrativen genererar, kan omöjligt omfatta hela bilden. Dels finns betydelser av BS som de inte klarar att fånga upp, dels existerar ingen sådan renodlad uppdelning som jag nyss presenterat. Att informanterna har berättat om BS både som den fysiska allmänningsskogen och den förvaltande organisationen kring densamma höjer komplexiteten ytterligare ett snäpp. De olika förståelserna av BS befinner sig i ett mer eller mindre konstant samspel med varandra.

4 Berättelser om besparingsskogens bildande

4.1 På vems initiativ och varför

Grovt förenklat kan de berättelser om BS tillkomst som jag har fått ta del av delas in i två kategorier. I den ena kategorin handlar historien om några förutseende och handlingskraftiga män från Orsa som gick till Kungs med sin idé om att bilda en gemensamhetsskog. Knappt hälften av de intervjuade delägarna berättar om den här händelsen. Resterande delägare berättar att det var kungen, tillika staten, som i samband med storskiftet valde att avsätta en del av skogen som allmänning. I två av mina informanternas berättelser skedde så *mot* Orsaböndernas vilja. Den ena som berättar historien så är Mats, representant för bolaget Bergvik. Den andra är Ernst, lantbrukare i Orsa och en av de största, privata delägarna i BS. Till del kan jag här urskilja en koppling mellan hur informanterna berättar om BS bildande och deras agerande i konflikten. De enda två av mina informanter som på årsstämman 2014 röstade för att återremittera det nya förslaget, mot den stora majoriteten små delägare, är också de enda två som hävdar att Orsa-bönderna i slutet av 1800-talet inte ville ha till stånd en besparingsskog, att de rent av protesterade mot den.

Den del av historiekulturen som används aktiveras i Ernst och Mats historiebruk är Kung Oscar II brev. I sidskiftet 15-16 i brevet från kungen menar Mats att det tydligt framgår att bönderna inte ville ha till stånd någon BS. Att som Bergvik använda detta specifika stycke i brevet för att underbygga sin ståndpunkt i konflikten är enligt Aronssons (2004) teorier ett sätt reproducera sitt eget historiemedvetande; sina uppfattningar om hur dåtid (böndernas protesterande av BS), nutid (ogiltigt reglemente) och framtid (bolagens framtid i Orsa) hänger samman. Hos de delägare som berättat att BS kom till på Orsamännens initiativ sker motsvarande processer, där ett annat historiemedvetande genererar ett annat historiebruk som i sin tur reproducerar det historiemedvetandet. Här utgörs de aktiverade delarna av historiekulturen bland annat av böcker av och om BS, porträtt av “de som gick till kungs” samt en stark muntlig tradition.

Viss insikt om aktörernas förståelse av och agerande i konflikten kan alltså erhållas ur deras berättelser om BS bildande. Åt andra hållet är inte kopplingen lika tydlig. Samtliga av de jag intervjuat undantaget Ernst samt Mats på Bergvik röstade för det nya reglementet, men enbart en knapp hälft av dessa berättar historien om att BS kom till på Orsaböndernas initiativ. Det visar sig alltså inte vara så enkelt som att enbart dessa skapelseberättelser kan förklara delägarnas agerande i konflikten. De flesta av delägarnas berättelser om BS bygger

mindre på hur bildandet av allmanningen gick till och mer på vad den kom att betyda, och än idag betyder, för bygden. För att komma närmare ett svar på hur konflikten om Orsa BS kan förstås genom en undersökning av de narrativ som omgärdar allmanningen, krävs att fler berättelser om BS och, kanske än mer viktigt, Orsa analyseras i ljuset av varandra.

De anledningar som informanterna angett till varför BS bildades skiljer sig vitt åt och går inte enkelt att koppla samman med faktorn på vems initiativ det skedde. Ernst och Evert framhåller Finnmarkens otillgänglighet som ett av skälen. Eftersom det som skulle bli BS då helt låg i väglöst land hade det varit både opraktiskt och olönsamt om bönderna fått ett privat skifte var tilldelat sig, menar de. Ernst tillägger att skog som sådan vid den tiden ännu inte var särskilt ekonomiskt värdefull. Beskrivningen av skogen som olönsam går stick i stäv med Carinas uppfattning. Hon framhåller som främsta anledning till BS bildande att det skulle "bidra till bygdens ekonomiska förbättring och förbättra förhållandena för befolkningen". Hälften av informanterna är med henne i den beskrivningen. Här närmar vi oss en brännpunkt i min analys. Innan jag kan redogöra vidare för vad BS kom att betyda för det fattiga Orsa vill jag dock kort beskriva den analytiska omväg som ledde fram till nämnda brännpunkt.

4.2 Det uteblivna baggböleri-narrativet

Flera studier som har gjorts om de svenska allmanningsskogarna framhåller att ett av skälen till bildandet av dem var att hindra skogsbolagens uppköp av böndernas mark (Liljenäs, 1977:35ff; Lidestav et al., 2010). Fenomenet baggböleri har fått sitt namn från platsen Baggböla i Västerbotten och ursprungligen syftar begreppet till olovlig avverkning i kronans, statens, skogar (Gaunitz, 1980). Den praktik som idag förknippas med ordet baggböleri kan efter viss begreppslig uppdatering förklaras som en variant på fenomenet "land grabbing". Benämningen rymmer en hänvisning till de tveksamma moraliska omständigheter under vilka de svenska bönderna övertalades att sälja sin skog till bolagen i början av skogsindustrins framväxt (Sandström, Ekman & Lindholm, 2017).

De kanske väl ytliga men desto mer symboliska likheterna mellan berättelser om baggböleri och konflikten i BS 2014 hade fått journalisterna som rapporterade om konflikten, och därmed även mig, på fall. Jag hade förväntat mig att de små delägarna skulle använda sig av de delar av historiekulturen som handlar om baggböleri, exempelvis muntlig tradition och artiklar, för att motivera sin position i konflikten lika mycket som Mats från Bergvik gjorde för att motivera bolagets. Från Bergviks håll lyfter man nämligen en annan sida av baggböleriet och nämner "historier från Västerdalarna" om bönder som sålt sin skog till bolag och inte klarat av att hantera betalningen de erhållit. Istället, får jag höra, sägs det att de kunde bränna upp hela kapitalet på diverse skrytsaker, att de tävlade med varandra om vem som bar dyrast kläder och i många fall, givetvis, lade pengarna på sprit.

Under vår intervju förklarar Magnus, ledamot i allmäningsstyrelsen; "I folks medvetande så är ju det här att besparingsskogen bildades för att skydda bönderna från bolagen, och det är ju därför den här andra konflikten gå så djupt." Det verkade först vara den självklara analysen. En analys som skulle kunde underbyggas väl med informantens Rogers, uttalande om sin svärmor.

Många äldre här, om jag tänker på min svärmor, jag, ibland har jag tänkt att, hon tror att hon kan aldrig bli sjuk, därför att hon har skog /.../ Det har varit för dom så stort att ha skog. Det har varit deras pensionsförsäkring, naturligtvis va. - Roger

Citatet skvallrar om den ontologiska trygghet som Rogers svärmors eget markinnehav ger henne. Uttrycket ontologisk trygghet hämtar jag från Giddens (1991). Han använder det för att beskriva människors behov av en omgivning som till del går att både förutsäga och kontrollera. Att upprätthålla vissa rutiner och vanor kan på så vis motverka en slags existentiell ångest (ibid.). På samma tema passar Karins berättelse om delägare som trots att de inte ens vet var deras egna skogsskiften ligger och än mindre brukar dem för någon avkastning, är ytterst måna om att ha dem kvar i sin ägo.

Det är väldigt mycket här, tänket i Orsa, att man, att äga någonting... det har varit en /.../ fattig bygd, det sitter liksom i tradition tror jag att det är viktigt att äga. Sedan om man gör något med den det är inte lika viktigt, men att veta att jag äger en bit mark är en väldigt trygghet för vissa personer... – Karin

Karins resonemang och citatet om Rogers svärmor kan tillsammans med Somers narrativa syn på identitet förklara de små delägarnas vilja att behålla sina olönsamma, privata skiften med att alternativet, att inte agera på det viset, skulle bryta med deras känsla av att existera. Frågan är dock om det motstånd mot bolagen som majoriteten av delägarna uppvisade på årsstämman 2014 kan förstås utifrån samma narrativ och resonemang. Samtliga av de delägare som jag intervjuat kommer från en generation som fått pensionen tryggad från annat håll än enbart skogen och berättelser om baggböleri upptar inte någon större del i deras berättelser om besparingsskogen. Visst nämner några av informanterna risken att många bönder hade sålt sin skog till bolagen, om de fått den privat utdelad. Visst är det en person som använder sig av verbet lura, men med tillägget att han inte är helt säker på om det är sant.

Det var ju en tredjedel av skogen som skulle delas till bönderna som de avsatte istället för säkerhets skull för de tänkte om bönderna får all skog skulle de sälja den till bolagen så det skulle vara en försäkring för socknen. – Karin

Jag är väl inte helt hemma med den beskrivningen av att bönderna blev lurade. Det klart, att några sålde tidigt och med facit i hand var det en dålig affär men det kunde man inte veta då. /.../ Första skogen man fick köpa, den skulle ju gå till att finansiera vägar och leder och så vidare. Sen när väl allt det var på plats, då vart det ju den skog som stod kvar osåld mer värd. – Magnus

Var då verkligen BS, i delägarnas medvetande, till för att skydda bönderna från bolagen, som Magnus uttalande låter antyda, eller för att skydda bönderna från fattigdom, som majoriteten av informanterna med Carina i spetsen påstår. Som det framstår i mina informanters berättelser var Orsa fattigt av helt andra anledningar än att bönderna sålde sin skogsmark till bolag. ”Och bönderna /.../ även om det kanske var så att de själva inte hade haft så mycket nytta av det här [den privata skogen] men kommande generationer hade ju haft det.” Det historiemedvetande, upplevda kopplingar mellan då-, nu- och framtid, som framträder i dessa berättelser länkar samman syftet med BS då var att skydda BS från fattigdom, är det nu och därför bör fortsätta att vara det. I de berättelser som jag har fått ta del av om både BS bildande och konflikten 2014 är det inte bolagen i sig som de mindre delägarna skyr. Det är vad som skulle hända med Orsa om BS förändrades på ett sådant sätt som bolagen föreslog. Såsom jag även låtit antyda i slutet av 3.1 är större berättelser om Orsa avgörande för en förståelse av konflikten kring BS.

5 Berättelser om besparingsskogens betydelser

5.1 Symbolisk allmänning

Berättelser som på ett eller annat sätt synliggör BS som del i det symboliska skapandet av Orsa som gemenskap, som bygd, har fått samsas under denna rubrik. Följande textavsnitt tar avstamp i berättelser om BS som historiskt produktiv allmänning, för att illustrera hur de symboliska betydelser som BS idag tillskrivs tagit form.

Vi börjar i det som jag nyss hävdade var ett av de mest framträdande temana i berättelserna om Orsa; den forna fattigdomen. Flera av informanterna gör klart för mig att det någonting i det här som är viktigt att jag förstår. Carina spänner ögonen i mig mitt i sin mening; "... och Orsa var en mycket fattig socken, mycket, mycket fattig..." På likande vis skjuter Karin in i orden "... för det har varit en hemskt, hemskt fattig bygd..." med ett tonfall som låter antyda att detta är en bit av historien jag inte kan ta på allvar stort nog. Under berättelsernas gång byts hänvisningarna till det fattiga Orsa från förr ut mot en bild av nästan ofattbar uppgång i bygden. Med BS i ryggen möjliggörs finansiering av alla tänkbara utvecklingsprojekt både i och utanför Orsa. Ingvar sammanfattar det med orden "Det var ju en utfattig socken den här och sedan har de [BS] lånat ut pengar till Stockholm stad och varit rikast i Europa."

Carina har varit ordförande i jordägarnämnden i tolv år. Hon berättar att hon under en period ägnade mycket tid åt att gräva i gamla dokument och mötesprotokoll i BS arkiv för att kunna sammanställa allt vad BS finansierat genom åren. Projektet mynnade så småningom ut i boken Framgångssagan - en tidsresa i Orsas och Besparingsskogens historia, skriven av Johan Pellas. En bit in i vårt samtal går hon och hämtar just den boken och börjar läsa högt för mig. Allra helst vill hon räkna upp vad jordägarna har gjort för socknen. Det sätt på vilket hon låter rösten ta sats inför vart nytt stycke, nära på var ny mening, låter mig förstå hur stolt Carina är. Det har handlat om att finansiera allt från vatten och avlopp, mjölkersättning till spädbarn, fattigvård, elektrifiering av bygden och veterinärvård till byggandet av brandstation, skolor och tingshus. Många av de omkostnader som BS en gång stod för kom med tiden att kommunaliseras eller förstatligas. BS får inte längre betala ut lönen till varken läkaren eller läraren. Att BS idag spelar en betydligt mindre ekonomisk roll för Orsa kommun gör dock inte att den mening som Orsabor och delägare tidigare tillskrev BS i egenskap av ekonomiskt produktiv allmänning helt har försvunnit. På liknande vis som framkommit i Sandström et al. (2017) kan man i dessa berättelser snarare

se hur BS produktiva betydelse för delägarna och Orsa invånare idag har ändrat karaktär till en symbolisk betydelse. Delägarnas berättelser om den historiskt produktiva allmanningen som en gång räddade Orsa från fattigdom kan ses som ett erkännande av de starka symboliska värden de själva tillskriver den idag. ”Orsa besparingsskog, det är väl ryggraden i Orsa kommun” menar Frans, när jag frågar om vilken roll BS har i Orsa idag. Det är inte enbart i ekonomiska termer som han talar. Under intervjun med Carina respektive Evert pekar de ofta ut genom konferenssalens fönster, mot tingshuset, brandstationen och skolan. Evert berättar historien om de tre Orsamännen som gick till Kungs och avslutar med orden: ”... och är det någon som skulle stått staty här, så är det någon av dom, eller alla tre /.../ dom skulle stått i parken. Inte korpral Griffsten som häver ur sig att ‘Orsa kompani lovar ingenting bestämt’. Han var ju ens Orsakar, han är från Åre”. Everts uttalande illustrerar de symboliskt laddade meningsinnehåll som delägare som han själv idag tillskriver BS.

Det finns en aspekt av de mindre delägarnas berättelser om Orsa och BS historia som tydligt kopplar samman då-, nu- och framtid. Där synliggörs ett kollektivt historiemedvetande som till del kan förklara delägarnas agerande i konflikten. Innan storskiftet ägde rum och större delar av skogen privatiserades, innan värdet på skog sköt i höjden, brukades markerna runt Orsa i ett så kallat fäbodsystem. Karin berättar hur bönderna delade upp marken i hem- och utskog. På sommaren flyttade man djuren ut i utskogen för bete. Djur från olika gårdar kunde samsas på en och samma fäbod, och folk från de olika gårdarna hjälptes åt att bemanna fäbodarna. Fler av mina informanter berättar om fäbodarna och det finns drag av historiebok i sättet de gör det på, en antydning om att utskogen är en resurs som man långt innan BS grundande haft för vana att samsas om. Evert har till intervjun tagit med sig statistik över hur antalet aktiva fäbodor minskat under årens gång. Karin tar med mig ut till en av de få som fortfarande är i bruk. Magnus skriver i ett inlägg om Orsa besparingsskog på sin blogg att ”skogen tillhörde alla och ingen /.../ det fanns ingen anledning att vara noga med ”mitt och ditt”. Jag frågar “men ännu längre tillbaka, då hade man väl all utskog gemensamt?” “Ja”, svarar Roger, “men så är det ju nu också, så är det med besparingsskogen”. I allt detta finns ett underförstått budskap om att invånarna i Orsa minsann är vana att dela. BS som manifestation för denna kollektiva tradition blir en viktig del i det symboliska skapandet av Orsa som bygd.

5.2 Produktiv allmanning

Utöver att historiskt ha fungerat som produktiv resurs visar delägarna berättelser om BS olika ekonomiska funktioner tydligt hur BS fortfarande tillskrivs mening i egenskap av produktiv allmanning. Ernst bedriver ett aktivt skogsbruk på 300 hektar och hans dotter Marie driver idag släktens mjölkgård med cirka fyrtioalet mjölkkor och ett trettiotal tackor. Tillsammans berättar de för mig att i Mora kommun, där arealen åkermark är den dubbla jämfört med i Orsa, finns det bara en enda mjölkbonde kvar. ”I Orsa finns det ju ganska många yrkesverksamma heltidsjordbrukare, fyra mjölkbönder, en kött och några får och en gris, spannmål /.../ Det måste nog tillskrivas besparingsskogen”. Att berätta om BS så som Ernst och Marie gör här är att tillskriva den mening som produktiv allmanning. Marie räknar ut att pengarna som hon får från besparingsskogen ungefär motsvarar vad den lön hon kan plocka ut från sitt företag. ”Annars hade det varit mer plus minus roll och då är ju frågan om man hade orkat hålla på”. Marie är också den enda av mina informanter som har verksamheten för vilken hon får bidrag från BS som sin huvudsakliga försörjning, det blir

under intervjun tydligt att det främst är i egenskap av produktiv allmänning för kommunens lantbruksföretag som BS blir meningsfull för henne och hennes pappa Ernst.

De flesta delägare som jag har fått prata med antingen har eller har haft ett annat yrke utöver lantbruket som sin främsta sysselsättning. Alla utom en säger att de konsekvent söker de bidrag de kan för sina respektive skogs- och jordbruk, men deras berättelser om BS som produktiv allmänning handlar främst om hur BS har varit och är en ekonomisk resurs för hela Orsa. Ett exempel på hur den produktiva allmänningen gynnat ekonomisk tillväxt i Orsa är att BS gick in som en av de största finansiärerna vid uppförandet av turistanläggningen Orsa Grönklitt. I informanternas berättelser om såväl jakt som underhåll av vägar och renoverade bystugor skymtar allt som oftast BS fram som finansiär i bakgrunden. Tre av de jag intervjuat har under delar av sitt liv varit anställda av BS, ännu ett sätt på vilket allmänningen blir ekonomiskt meningsfull för delägare och/eller Orsabor. Mina informanter berättar också att BS var med som finansiär vid uppstartandet av turist- och skidanläggningen Orsa Grönklitt, idag Orsas största privata arbetsgivare.

I Bergviks berättelser om BS synliggörs den för bolaget ensamt dominerande förståelsen av allmänningen som produktiv resurs. Bolagets förståelse av själva produktionskogen som produktiv resurs skiljer sig inte från hur de privata delägarna ser den och precis som vilken mindre delägare som helst berättar Bergvik om de ekonomiska fördelarna med att BS finansierar åtkomstvägar ut till de privata skiftena. Åtskillnaden återfinns i hur man förstår organisationen kring BS som produktiv resurs. Alltså, hur och för vem det producerade kapitalet ska förvaltas. Bergvik lyfter inga berättelser om BS som produktiv resurs i termer av arbetsgivare för lokalbefolkningen i Orsa eller som finansiär av jaktkort eller kulturprojekt.

5.3 Kulturell allmänning

Som en konsekvens av att fungera som ekonomisk resurs blir BS i Orsa även en slags producent av kultur och kulturarv. Informanterna lyfter att BS har finansierat inköp av både skivsamlingar, produktion av böcker om Orsa och BS samt en film om Orsamålet. Evert berättar att det på tisdagseftermiddagar anordnas språkkafé i en av bygdegårdarna. Alla som vill får komma dit, dricka kaffe och prata Orsamål med varandra. Här är det genom bidrag reserverade för kulturprojekt och via ekonomiskt stöd till bygdegårdar och bystugor som BS blir en möjliggörare av kultur. I andra berättelser är det dock inte enbart i egenskap av finansiär som BS tillskrivs kulturell betydelse. BS är även i flera fall det fysiska rum där kulturarvsproduktionen tar plats.

Uppe i allmänningsskogen står ett antal gamla, historiskt intressanta byggnader som BS finansierar underhållet av. Ingvar berättar för mig om de ”gamla finngubbarna på Finnmarken” och beskriver hur de var självförsörjande på i princip allt, att de till och med tillverkade sina kläder själva. ”Det finns ju vaddmalsstampare i varenda bäck nästan på Finnmarken, och en kör vi fortfarande. Folkhögskolan i Mora och Skattungbyn, dom har visning där varje år och dom stampar tyg.” Carina berättar att hon gärna besöker olika platser i BS där spår från en annan tid har bevarats. Det både hon och Ingvar berättar om kan ses som en slags kulturarvsproduktion bedriven av och i BS.

Ja, man åker och tittar på lite olika sevärdheter som man inte har sett tidigare /.../ Det finns någonting som heter Finnberget och där fanns det en gård, folk som bodde där en gång i tiden men de utvandrade väl till Amerika men det var där vi såg den där kyrkogården. /.../ Och så finns det ju en väldigt fin källare, en stensatt källare som går ovan mark och den finns fortfarande kvar. – Carina

Det från etnologin hämtade, breda kulturbegreppet, som syftar till vardagslivets utformning och sociala sammanhang, synliggör ytterligare en dimension i delägarnas förståelse av BS som kulturell allmänning. Utifrån den definitionen kan BS även förstås som tillgängliggörare av och i viss mån rum för olika aktiviteter som präglar delägarnas vardagsliv.

Hur mycket eller lite tid delägarna spenderar uppe i själva BS skiljer sig vida åt. Medan Gösta har köpt ett fritidshus för att kunna vara ”där uppe” så mycket som möjligt och beklagar sig över att stugan inte längre rymmer alla barnbarnen för påskfirande, berättar Karin att hon nästan aldrig där. ”Uppe i själva besparingssskogen, där är man aldrig /.../ det är onödigt att åka så långt”. Marie berättar att hon under hösten är uppe på besparingen nästan varje dag och förklarar skrattande att det är eftersom hon tränar sina draghundar där. ”Så jag kan varenda grusväg åt det hållet /.../ även de som inte finns på kartan.” Just vägar är det kanske mest återkommande temat när jag frågar informanterna om vad de upplever att de får ut av BS, utöver bidrag för sitt skogs- och/eller jordbruk. Vägar i Orsa är det BS tillsammans med kommunen som sköter, men vägar som går ut till byar och gårdar utanför Orsa, vägar uppe i själva BS samt åtkomstvägar ut till delägarnas privata skiften ansvarar BS själva för. Att berätta om finansieringen av vägar och vägunderhåll är förvisso att tillskriva BS betydelse som produktiv allmänning, men i samma andetag som finansieringen nämns, kommer även berättelser om vad som i och med dessa vägar blir tillgängligt för delägare och Orsabor.

Till exempel de vägar vi har. Och alla, ja. Så att säga rörliga, friluftslivet med eldpallkojor iordningställda där de kan sitta och grilla och fiska, fiskevatten, de [BS] har ju fina fiskesjöar som är iordningställda av besparingen. Så det är mycket sånt. Alldeles otroligt. – Evert

E: Vi har ett fantastiskt vägnät här. Du kan bo här ett helt liv och ändå inte ha kört all grusvägarna. Det är vägar överallt. /.../ Jamen du tar dig ju ut i skogen om du vill ut i skogen. M: du tar dig ut till bärplockningen och jakt och friluftsliv. Allting. – Marie och Ernst

”Allting”. Så sammanfattar Marie vad dessa vägar tillgängliggör för henne. Formuleringen får mig att förnimma en helt ny rymd av hur BS blir meningsfull för delägarna i Orsa, nämligen genom att tillgängliggöra friluftslivet i skogen, både den privata och allmänna. I fallet med vägar ut till de privata skiftena blir BS betydelsefull som just tillgängliggörare av dessa kulturella aktiviteter. Är det som i andra fall även i själva allmänningsskogen som friluftslivet bedrivs, får BS en mer direkt mening som kulturell allmänning. Nedanstående citat från Gösta visar tydligt hur BS i en och samma berättelse kan tillskrivas flera olika meningsinnebörder.

Det var ju tack vare älgjakten som jag hamnade på besparings-skogen /.../ på 70-talet, då jobbade jag på Orsa plattfabrik. Som Besparings-skogen ägde. Då hade plattfabriken ett eget (jakt)lag på Orsa Besparings-skog. Då var det väl en arbetskamrat som frågade om jag ville fylla in för en och va med och jaga älg. Då tackade jag ja /.../ Första året jagade jag ju älg här hemma på Hansjö, men det tyckte jag var så tråkigt. /.../ så fick man posten tilldelad /.../ så satt man där /.../ och sen for man hem. Här var vi ju fjorton man tror jag, bodde allihop hela veckan i samma stuga, bara det var ju helt annorlunda. Bara på kvällen, när man samlades så fick man ju ta del av vad var och en hade upplevt under dagen /.../ - Gösta

I berättelsen är BS både arbetsgivaren, vägen in i det sociala jaktsammanhanget samt det fysiska rum där jakten tar plats. För Gösta blir BS meningsfull på alla dessa olika sätt.

De delägare som inte har berättat om att vara uppe på BS förtäljer dock om ett annat sätt på vilket BS kopplas samman med ett kulturarv. Det är i relationen mellan BS och de egna, privata skogsskiftena. Delägarna Karin och Roger varken jagar, fiskar eller ägnar sig åt annan rekreation uppe på just BS. Vad som är slående är att det även är dessa två av mina informanter som är mest benägna att berätta om sitt eget skogsbruk. Efter intervjun tar Karin med mig i sin bil och tillsammans åker vi ut i skogen. Siktet är inställt på ett av hennes egna skiften. Det är först nu som jag verkligen begriper hur skogen här är skiftad. Efter att ha åkt 100 meter på grusvägen har vi passerat uppskattningsvis fem smala remsor med skog i olika stadier. ”Här är det riktigt gammalt, kan du se, med all lav som växer och här är det lite myr... Här har man nyligen avverkat, oj, här skulle det behöva gallras, här är riktigt fin skog, den ska nog snart avverkas.” Väglaget, trots BS prisade underhåll, är dåligt och dimman hänger lågt. Karin muttrar att det kanske trots allt är onödigt att köra hela vägen bort till hennes skifte, det är ju inget speciellt med det. Jag svarar med ett lite otydligt ”ja, men ändå..?”. ”Vadå”, kontrar hon, ”ska vi köra hela vägen dit bara för att jag ska kunna säga att ’jaha, det här var mitt ’menar du?’”. ”Inte vet jag”, försvarar jag min idé, ”du kanske hade skinit upp alldeles eller något”. ”Jaha, ja nä det jag tror då inte, men då kan vi väl köra dit då, kan vi”, säger hon. Och skiner upp.

Karin berättar om den egna skogen som en länk både till de egna rötterna och en kultur av att bruka skogen. Skiftena har hon fått från sin pappa i ett förtida arv. Efter att ha bott större delen av sitt liv på annan ort har hon nu flyttat hem till Orsa. Med sig till intervjun har hon en pärm med information om och förvaltningsplaner för alla sina skiften. Hon berättar att hon alltid skriver följebrev när hon anlitar någon entreprenör för att röja eller gallra. ”Varför då” undrar jag? ”[Jag] skriver vad jag vill ha, speciella önskemål liksom. Om jag till exempel vill banda mina evighetsträd själv. Och det är något speciellt ställe där de ska vara aktsamma och inte köra sönder så kan man skriva det.” Det blir tydligt att hon är genuint intresserad av förvaltningen av den egna skogen, vilken är naturligt kopplad till BS genom ekonomiska bidrag.

6 Berättelser kring konflikten

6.1 Bergvik Skogs berättelser

Bergvik Skog bildades 2014 och presenterar sig själva som en av Europas största privata markägare. I Sverige äger bolaget 2.3 miljoner hektar mark och deras uppdrag är att ”genom ägande och hållbart brukande av skog, mark och vatten optimera företagets avkastning och värde” (Bergvik Skog, u.å.). I konflikten kring BS är det personer som representerat bolaget och inte sig själva som agerat. Under mitt telefonsamtal med Mats på Bergvik pratar vi varken om jakt, eldpallkojor eller präststigar. Vi pratar om den skattemässiga fördelen med att sälja skog i bolagsform istället för som fastighet, att det i sidskiftet mellan sidorna 15 och 16 i Kungens brev står så och att det i paragraf 18 i lagen om allmänningsskogar står så. I kapitlet om berättelser om BS bildande redogjorde jag för historiebuket i Bergviks mobilisering kring konflikten och de narrativ och det historiemedvetande som (om)skapats däri. Här följer en presentation och analys av de berättelser om BS i relation till konflikten som jag har fått ta del av.

För att begripliggöra Bergviks förståelse av konflikten kring BS frågar jag om hur det gick till när bolaget Bergvik blev delägare i BS. Svaret blir att Bergvik bildades för att lösa två för skogsbolagen Stora Enso och Korsnäs gemensamma problem. Dels behövde båda skogsbolagen frigöra kapital för nya investeringar och dels ville man få bort respektive skogstillgångar från sina balansräkningar. Tillsammans bildade Korsnäs och Stora Enso därför Bergvik och sålde sina respektive markinnehav till det nystartade bolaget. Stora Enso och Korsnäs köpte sedan tillbaka knappt hälften av aktierna i Bergvik. Alla tjänster upphandlas och all massaved och virke säljs tillbaka till de två respektive skogsbolagen. Att höra Mats berätta om allt det här, i termer av nyckeltal och nya balansräkningsmetoder, låter mig förstå hur skogstillgångarna för bolaget blir meningsfulla i med hjälp av regler och siffror.

Både Stora Enso och BillerudKorsnäs, som bolaget heter idag, är numera renodlade skogsindustribolag som köper virke till sina industrier. Eftersom de inte kan möta efterfrågan med virke enbart via ägandet i Bergvik är bolagen beroende av att kunna köpa in virke från privatpersoners skog. Mats menar att detta är en anledning till varför bolagen som innan dess att markinnehavet såldes till Bergvik var delägare i BS, inte var särskilt offensiva i sina roller som delägare. Att hålla sig väl med de privata skogsägarna, som BS delägare nära uteslutande utgörs av, var viktigare än att försöka få ut lite mer av avkastningen från BS.

Bergviks roll är en annan vi är som vilken annan fastighetsägare som helst. Vi är en bland alla andra fastighetsägare, i och för sig ganska stor. Och då började vi fokusera mer på de här frågorna i alla olika sammanhang där vi äger andelar och tycker att det finns skäl att vi ska också få del utav den avkastning som saker och ting genererar, annars är det orättvist tyckte vi. – Mats

När Mats berättar om hur uppköp av i BS andelsmedförande mark fungerar avslutar han med orden ”som i vilken samfällighet som helst”. Både formuleringen och jämförelsen är återkommande i vårt samtal. ”Jämför man med andra samfälligheter som finns här i världen /.../ så, man får ju betalt i förhållande till ägarandelen, alltifrån ett vanligt aktiebolag, äger du 50 procent av så har du 50 procent av behållningen.” Bergvik tenderar att se BS som en ”vanlig samfällighet”. Annars skulle det vara svårt att motivera orättvisan i att en delägare med större andel inte kan få ut mer än en med mindre andel.

De vill /.../ styra så pengarna blir kvar i bygden och att det ska lämnas bidrag till skogsvård och befolkningen i det här området, vilket man i och för sig också kan ha sympati för då, men jag menar att det finns inget stöd i lagen för att man inte får göra penningutdelning /.../ Vi tycker det är vettigt att en del går till bygden, vi vill inte ändra lagen /.../ lagen är skriven så att jordägarna har möjlighet att besluta om bidrag befolkningen i bygden, vilket blivit en tradition, men lagen föreskriver ingen skyldighet att lämna sådana bidrag. Det är alltså upp till delägarna att besluta om man vill lämna bidrag till övriga befolkning i bygden. Inte att övriga befolkning i bygden har rätt till bidrag - Mats

I citaten är det inte vad Mats som person tycker är sympatiskt eller vettigt som är det centrala. Det är vad hans berättelser visar om hur BS med hjälp av lagen blir begriplig och meningsfull för honom som representant för Bergvik. Utöver att anspela på att BS skulle kunna förstås som vilken samfällighet som helst vill man även gärna framställa sig själva, som Mats uttrycker saken, ”som vilken annan fastighetsägare som helst.” Uppenbarligen är det även här i juridiska termer som Mats talar, vilket ger ytterligare en anvisning om att det delvis är med hjälp av de narrativ som utgör lagtext, som Bergvik förstår BS. Mats bevandring bland paragrafer och slutklämmen i Bergviks uppdragsbeskrivning ”... optimera företagets avkastning och värde” skvallrar om vad Bergvik förstår BS som och hur den för bolaget blir meningsfull. Kanske är det just här som Somers narrativa syn på identitet passar som allra bäst för att förklara en aktörs position och agerande i konflikten. Att inte göra på det vis som Bergvik gjort; (förgäves) försöka justera BS till något som bättre skulle kunna tjäna dem i deras arbete med att lösa sin ålagda uppgift, skulle bryta med deras förståelse av sin egen existens.

BS blir begriplig och meningsfull för Bergvik också genom de narrativ som omgärdar andra allmänningsskogar. ”Man kan jämföra med andra allmänningsskogar i Norrland också, där gör man kontantutdelning /.../ Bergvik är ju delägare i Svärdsjö och Svartnäs [besparingsskogar] också och där får vi ju en kontantutdelning varje år”, säger han och tillägger ”som vilket bolag som helst.” De mindre delägarna i BS har, utöver en mångfald av förståelser av BS som olika sorters allmänningar, även de facto bara en besparingsskog att förhålla sig till och därför ingen anledning att använda berättelser om andra besparings- eller allmänningsskogar för att förstå sig på sin egen. Det är, som tidigare påvisat i uppsatsen, genom och med hjälp av helt andra narrativ som deras förståelse av BS formas.

6.2 Konkurrerande utvecklingsnarrativ

Den distinktion mellan Orsaboende delägares förståelser av BS och bolaget Bergviks som jag redogjort för i 4 och 5.1 kan till del förklara aktörernas agerande i konflikten, men inte helt. Det visade sig inte vara så enkelt som att alla delägare som tillskriver BS flera meningsinnebörder röstade på ett sätt och att enbart bolagen röstade på ett annat vid årsstämman 2014. Ur de Orsaboende delägarnas berättelser om BS, konflikten och Orsa kan med tydlighet två konkurrerande utvecklingsnarrativ urskiljas. De olika berättelserna om utveckling har som gemensamt målet att stärka Orsa, men skiljer sig åt i beskrivningen av hur detta ska gå till.

I det utvecklingsnarrativ som mjölkbonden Maries och hennes pappa Ernsts berättar fram är det genom ett aktivt jord- och skogsbruk som Orsa bäst kan gynnas. När de förklarar att bolagen på grund av en arealbaserad begränsning inte kan ta ut fulla bidrag är det *inte* som en regel till godo för Orsa eller bygdens befolkning.

E: Jag vill ju hellre se det som att bidragen är till för framtiden, och för att vi ska ha bra skogar i framtiden, om det då är bolagsskog eller privat skog det har egentligen ingen betydelse /.../ De som brukar jorden är ju de som ska ha pengarna. M: Och sedan går ju pengarna tillbaka till företaget och så genereras det mer pengar. Det är väl egentligen det som är det mest intressanta att pengarna blir kvar. P: Då stannar ju pengarna i orten /.../ om man får en ökad aktivitet. Så det verkligen röjs så det blir bättre skog. Och de som röjer bor ju förmodligen här. – Ernst och Marie

I Maries och Ernst narrativ är det naturresursen skog och del lokala ekonomin relaterad därtill som ska utvecklas. Vad som står i vägen för utvecklingen är enligt deras berättelse passiva delägare som av olika anledningar inte sköter sin privata skog för ekonomisk avkastning. Marie och Ernst nämner både de privata skogsskiftenas orationella karaktär, små och utspridda, samt det faktum att allt fler delägare är skrivna på annan ort än Orsa som sådana anledningar. Marie och Ernst tar också upp den regel i det nya reglementet som kräver att hälften av ledamöterna i allmänningsstyrelsen är skrivna i Orsa. Den kompetens som representanter för bolagen besitter, menar Marie och Ernst, är något man bör se som en tillgång för BS, inte ett hot. Det fokus på utvinnande av resursen skog som präglar det här narrativet bör ses i ljuset av en betydligt större berättelse, nämligen den om det rådande kapitalistiska systemet. Harvey (1975) beskriver hur en ackumulerande och imperialistisk kapitalism skapar en geografisk kontext där resurser utvinns ur en periferi, omvandlas till kapital som ackumuleras i ett centrum. I en förlängning av sitt resonemang visar han hur ett sådant system även skapar en urbanisering där människor rör sig från den skapade periferin mot det etablerade centrumet (ibid).

I kontrast till Maries och Ernsts beskrivningar av utveckling i Orsa står de mindre delägarnas berättelser på samma tema. Där finns en annan idé om hur Orsa och BS bäst ska utvecklas. När de mindre delägarna berättar om ett förhöjt bidragstak nämner de inte, som Marie och Ernst, att detta skulle kunna vara ett sätt att öka aktiviteten i Orsas privata skogar. Istället menar Karin, och flera av informanterna med henne, att ett sådant system skulle skapa ett läckage av kapital ut ur bygden.

Ja det är för det här med den cirkulära ekonomin, att pengarna inte ska försvinna ut, för de har så mycket skog att det skulle försvinna så väldigt mycket bidrag till de här bolagen då som skulle gå till deras aktieägare bort i tjotahejti någonstans. Vi vill ju att pengarna ska användas till här där det är fattig glesbygdskommun så att entreprenörerna här ska kunna få nytta av våra pengar och jobb – Karin

De konkurrerande utvecklingsnarrativen går att koppla till de olika delägarnas respektive historiemedvetanden. I Marie och Ernst berättelse om BS bildande trycker de, som jag tidigare nämnt, på det olönsamma i att dela ut all otillgänglig skog uppe på Finnmarken privat. En allmänningsskog blev således den mest lönsamma lösningen på hur skogen i Finnmarken skulle förvaltas. I hur Marie och Ernst berättar om konflikten 2014 synliggörs en koppling till den berättelsen. Det mest ekonomiskt lönsamma alternativet för Orsa valdes då och det som Marie och Ernst ser som det mest lönsamma alternativet idag bör väljas för framtiden.

De mindre delägarnas utvecklingsnarrativ kopplar å sin sida an till det kollektiva historiemedvetande jag beskrivit i 4.1. Just delägarnas förståelse av BS, och innan dess utskogen, som något de alltid samsats om färgar deras bild av hur BS även i framtiden ska komma detta kollektiv till gagn. När jag frågar delägarna om hur de skulle påverkats personligen av ett förhöjt bidragstak eller kontantutdelning istället för bidragsformen saknar de bra svar. ”För mig personligen hade det säkert inte gjort någon vidare skillnad /.../ Jag hade väl fått någon peng då, som jag hade fått lägga på de här sakerna då, plantorna och det, men exakt hur, om det hade, nä, det har jag inte räknat på.” Flera av informanterna svarar som Karin. De har ingen uppfattning om hur deras egna lantbruk skulle påverkas utan refererar istället enträget och utan undantag till kollektiven ”Orsa” och ”ortsbefolkningen”.

Om du skulle haft tio miljoner att dela ut till allihop, då kanske du fått en hundralapp, med så litet markinnehav. Men du hade mist alla vägarna som man åker runt på under ferierna, finns ingenting sånt kvar/.../ får ett bolag hand om det här, då kanske vi får ingenting av det här... Dom skiter väl i Orsa. - Evert

... [D]et man var rädd för det var ju att bolagen skulle få mer pengar till sig från besparingen och ju mer de plockar ur besparingen desto mindre blir det ju för ortsbefolkningen med väghållningen och allt vad det innebär. – Gösta

I samband med att reglementet för BS förnyades i slutet av 1930-talet producerades en kort historik över BS tillkomst samt redogörelse för de reglementen och lagstiftningsåtgärder som därtills hade berört BS. Titeln på sammanställningen är ”De jordägande socknemäns besparingsskog”. Uttrycket går att relatera till de två utvecklingsnarrativen. Båda narrativen identifierar en problematik i att allt färre idag kan tillskrivas båda attributen ”jordägande” och sockneman”. Mina informanter berättar hur många av de som idag ärver sina föräldrars andelsmedförande fastigheter har flyttat, antingen permanent eller tillfälligt för exempelvis studier, från Orsa, medan majoriteten av de som flyttar in till Orsa inte köper mark som medför andel i BS. I Marie och Ernsts berättelse beskrivs detta dilemma främst som ett problem då det medfört att allt färre delägare brukar sin privata skog för ekonomisk avkastning. Varför, enligt dem, de som verkligen brukar sin mark, bolag eller ej, bör uppmuntras med högre ekonomiska incitament. I det konkurrerande narrativet lyfts istället förändringen i ägarstrukturen fram som det främsta argumentet till varför en utdelning i

kontaktform skulle vara skadlig för Orsa. Om det inte längre ens skulle krävas en aktiv insats i den egna skogen för att få ta del av avkastningen skulle det enda ekonomiska incitament som nu finns för en sådan aktiv insats helt försvinna. Häremellan kan jag emellertid inte urskilja någon direkt motsättning mellan de olika berättelserna om utveckling. I båda berättelser är målet att öka de aktiva insatserna i Orsas skogar.

6.3 Landsbygdsutvecklingsnarrativ

Vad gäller en eventuell ändring från utdelning i form av bidrag till kontantutdelning kan jag ur de mindre delägarnas utvecklingsnarrativ urskilja ytterligare en aspekt. Den berör jordägarnas (delägarnas) möjlighet att påverka hur kapitalet ska användas. Den kontroll som Carina i samband med sin högläsning pratade sig varm för. Carina förklarar hur delägare själva har kunnat föreslå i vad vinsterna från BS ska satsas, att en viss summa öronmärkts för ett visst utvecklingsområde och sedan har de byar, hushåll eller föreningar som varit intresserade att göra jobbet med de olika utvecklingsprojekten kunnat söka ekonomiskt stöd. Evert är uppvuxen i Orsa, blev delägare i BS genom arv från sin mor och kom i trettioårsåldern in i jordägarnämnden. Idag är han pensionär och brukar sina privata 120 hektar skog. När jag frågar honom om vad han får ut av att vara delägare så är det första han svarar ”Ja, jag får /.../ gå hit och vi har möten och vi beslutar om någonting.” Just den här möjligheten till påverkan är något som utmanades i de förslag på förändringar som Bergvik kom med till det nya reglementet. Att ha kontantutdelning istället för bidrag skulle innebära att jordägarna förlorade förmågan att styra vilka insatser i Orsa som ska främjas. I längden skulle det innebära en förlust av möjligheten att anpassa sin organisation till ett samhälle i förändring.

En punkt i vilken de mindre delägarnas utvecklingsnarrativ från det andra berör vad det är som ska utvecklas. I Marie och Ernsts berättelse är det främst själva naturresursen skog och utvinnandet av denna som ska utvecklas. I de två citat som följer här nedan finns en annan idé om hur Orsa som bygd bäst kan utvecklas. När jag frågar om BS framtida roll i Orsa börjar flera av informanterna att prata om in- och utflyttning till respektive från kommunen.

Ja, jag tror nog att man ska stimulera folk att bo kvar här. Att det finns möjligheter som gör att det är bra att bo här i Orsa. Om vi tar jordbruket t.ex., för jordbruket gör ju att marken hålls öppen. Och öppen mark stimulerar turism, det bli utsikt. Och så genom att stimulera med de här jordbruksbidragen som finns /.../ Och ja skogen /.../ tur att det finns de här bidragen och att de här skogsbolagen och andra skogsentreprenörerna finns som kan sköta skiftena åt folk för det skapar ju också arbeten är i kommunen. – Carina

Orsa har ju nätt 7000 invånare, det är ju en liten kommun. Och vi måste försöka få hit jobb, ja, jag ser ju i Tällberg, är man där och äter /.../ och pratar man med en servitris där så ’ja, men jag har fått jobb här och jag har flyttat hit’. Ja, så att det här spelar roll. Och kan man ha så många hotell där, och den här utsikten härifrån, menar jag, är så mycket finare /.../ Om man tror att det här är säkra pengar att man inte förlorar dom, då kan man [BS] få vara med, om det skapar någonting för Orsa, och då får man naturligtvis inte vi hänga upp oss på att ’jamen då får ju icke-skogsägare hjälp de också’. – Roger

I båda dessa citat beskrivs Orsa som en plats vilken människor kan vilja besöka och bo på, inte enbart som en plats för utvinnande av naturresurser, som i Ernst och Maries utvecklingsnarrativ. BS i sin tur åläggs tydligt ett ansvar för hela Orsas utveckling. Den del av delägarnas berättelser som framhävde hur fattigt Orsa vid tiden för BS bildande var kan med hjälp av begreppet historiebruk kopplas till just de olika idéer om hur BS idag och imorgon återigen ska kunna verka för Orsas räkning. Det historiemedvetande som reproduceras i delägarnas berättelser om allt från BS bildande till vilken roll de ser BS ha i framtiden är just bilden av BS som räddare från fattigdom. Då i kölvattnet av missväxt och svält. Nu i fartvinden efter en imperialistisk kapitalism och påföljande urbanisering.

7 Slutord

Genom att undersöka de narrativ som omgärdar Orsa Besparingsskog har en djupare förståelse för konflikten kring allmanningen kunnat erhållas. Vad mer är, ur samma berättelser har insikter nåtts om vilka roller en allmanning som Orsa Besparingsskog spelar i en bygd som Orsa. Insikten väcker frågan om huruvida liknande allmänningar spelar liknande roller på liknande platser i Sverige. Det ligger på framtida studier att vidare utreda vilka betydelser de svenska allmänningarna har haft och fortsätter att ha för den svenska landsbygden. Slutligen har jag kunnat ge mig själv, och vem annars som nu skulle kunna tänkas undra, ett svar på frågan om varför jag valde att skriva om just Orsa Besparingsskog. Mina starkaste särintressen som under utbildningens gång väckts hos mig; organisering kring naturresurser, skogen samt förhållandet mellan centrum och periferi, visade sig alla rymmas i berättelserna om konflikten i Orsa Besparingsskog.

Referenser

- Aronsson, P. 2004. *Historiebruk - att använda det förflutna*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Aronsson, U. 2014. Besparingskog skapar konflikt inför stämma. *Land Skogsbruk*, 26 november. Hämtad från <http://www.landskogsbruk.se/skog/besparingskog-skapar-konflikt-infor-stamma/>. [28-04-2018]
- Aronsson, U. 2014. Rekordstämma i Orsa antog nytt reglemente. *Land Skogsbruk*, 1 juli. Hämtad från <http://www.landskogsbruk.se/skog/rekordstamma-i-orsa-antog-nytt-reglemente/>. [28-02-2018]
- Bergström, G., & Boréus, K. (red). 2005. Lund: Studentlitteratur AB.
- Börjesson, M. 2003. *Diskurser och konstruktioner*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Carlsson, L., 1997. The Swedish common forests: a common property resource in an urban, industrialised society.
- Gaunitz, S., 1980. Baggböleriet – om konsten att avverka norrlandsskogarna utan att bryta för mycket mot lagen. *Västerbotten*. Hämtad från: https://www.vbm.se/wp-content/uploads/2017/09/1980_1.pdf [28-04-2018]
- Giddens, A., 1991. *Modernity and self-identity: Self and society in the late modern age*. Stanford university press.
- Harvey, D., 1975. *The geography of capitalist accumulation: a reconstruction of the Marxian theory*. *Antipode*, 7(2), pp.9-21.
- Härdelin, S., 1996. Besparings-och Allmänningsskogar i Sverige – tillkomst och idé bakom dessa.
- Jørgensen, M., & Phillips, L. 2000. *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Brinkmann, S., & Kvale, S. 2009. *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Lidestav, G., Holmgren, E., & Keskitalo, C. 2010. De svenska allmänningsskogarna - en framgångssaga? Fakta Skog - rön från Sveriges lantbruksuniversitet. Nr 1 2010. Hämtad från https://www.slu.se/globalassets/ew/ew-centrala/forskn/popvet-dok/faktaskog/faktaskog10/faktaskog_01_2010.pdf.

Lidestav, G., Poudyal, M., Holmgren, E., & Keskitalo, C. 2013. Shareholder perceptions of individual and common benefits in Swedish forest commons. *International Journal of the Commons*, 7(1).

Liljenäs, I., 1977. *Allmänningsskogarna i Norrbottens län: deras betydelse för det enskilda jord-och skogsbruket*. (Doctoral dissertation, Skytteanska samfundet).

Olsson, L. 2014. Ödesdag för Orsa Besparingsskog. *Jakt & Jägare*, 18 november. Hämtad från <https://www.jaktojagare.se/kategorier/aktuellt/odesdag-for-orsa-besparingsskog-20141118/>. [01-05-2018]

Orsa Besparingsskog 100 år. 1980. Orsa: Orsa Sockens Allmänningsstyrelse.

Orsa Besparingsskog, 2018-04-10. Pressmeddelande. Reglementet vann laga kraft. Hämtad från <http://www.orsabesparingskog.se/wp-content/uploads/2018/04/Pressmeddelande-fr-Orsa-Besparingskog-10-april-2018.pdf>

Rönblom, M., 2014. Ett urbant tolkningsföreträde? En studie av hur landsbygd skapas i nationell policy. Umeå: Jordbruksverket.

Sandström, E., Ekman, A.K. and Lindholm, K.J., 2017. Commoning in the periphery—The role of the commons for understanding rural continuities and change. *International Journal of the Commons*, 11(1)

Sandström, E., 2008. Reinventing the commons (Vol. 2008, No. 48).

Sundberg, L. 2014. Storbolag förlorade om Besparingsskog. *Hela Hälsingland*. 5 december. Hämtad från <https://www.helahalsingland.se/artikel/halsingland/ljusdal/storbolag-forlorade-om-besparingskog> [28-05-2018]

White, H., 2009. *The content of the form: Narrative discourse and historical representation*. JHU Press.

White, H., 1973. Interpretation in history. *New Literary History*, 4(2), pp.281-314.

Winzer, R., 2005. *Kultur för hälsa: En exempelsamling från forskning och praktik*. Statens folkhälsoinstitut.

De jordägande socknemäns besparingsskog. 1939. Falun: Falu nya boktryckeri AB.